

THE CHILDHOOD, IN THE ROMANIAN LITERATURE FROM VOIVODINA

COPIILĂRIA, ÎN LITERATURA ROMÂNĂ DIN VOIVODINA

Brândușa JUICĂ

Universitatea din Belgrad, Facultatea de Învățători și
Școala de Înalte Studii de Specialitate pentru Educatori
„Mihailo Palov” din Vârșeț, Serbia
zujkab@yahoo.com

Abstract

Romanian literature for children and youth written in Vojvodina, Republic of Serbia, is an integral part of literature created in the region after the Second World War. Until 1970, no original work for children had been published, all the achievements of this kind could only be found in the magazines “Bucuria pionierilor” (Vrșac, 1946), which in 1956 became “Bucuria copiilor”. Books for children and about children that enter into specific relationships with the art, games, illustrations, culture and the traditions of the Romanians living in the region produce a full image of a valuable chapter of our literature, contributing to the completion of the self-image of the Romanian minority. This paper reveals the specificities of Mihai Condali’s poetry, one of the writers who immersed himself in the world of childhood.

Rezumat

Literatura pentru copii și tineret scrisă în limba română în Voivodina, Republica Serbia, este parte componentă a literaturii care a evoluat în perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial. Până în anul 1970 nu s-a publicat niciun volum original de creații pentru copii, toate realizările de acest gen fiind cuprinse în paginile revistei „Bucuria pionierilor” (Vârșeț, 1946), respectiv „Bucuria copiilor” (din 1956). Cărțile pentru copii și cu copii, care intră în relație cu arta, cu jocul, cu ilustrația, cultura și tradițiile românilor de pe aceste meleaguri, rotunjesc un capitol valoros al literaturii noastre, contribuind la completarea imaginii de sine a minorității române. Lucrarea de față relevă particularitățile poeziei lui Mihai Condali, unul din scriitorii noștri care a fost preocupat de lumea copilăriei.

Key words: *literature, children, writers*

Cuvinte cheie: *literatură, copii, scriitori*

„Copilăria este șuvoiul de apă care izvorăște limpede și curat din adâncurile ființei și la care omenirea aleargă fără încetare să-și potolească setea idealurilor sale de dragoste, de bunătate, de frumusețe, de perfecțiune.” (Francesco Orestano)

Textul prezentei lucrări constituie un comentariu despre preocupările nobile ale scriitorilor români din Voivodina, Republica Serbia.

Literatura pentru copii, se pare că, există încă de la ivirea mitului (RAȚIU, 2003, 8). Ea și-a proclamat cu dificultate dreptul la existență, confruntându-se cu o mulțime de prejudecăți de tipul celor care au considerat-o *literatură minoră, paraliteratură, subliteratură, Cenușăreasa mării literaturi* ... În prezent se bucură de mai multă atenție, mai ales în culturile robuste, are istorie

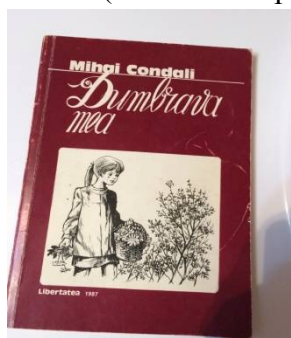
proprie, capodoperele și temele sale specifice. Existând ca literatură, „Ea este artă - sau nu există” (CÂNDROVEANU, 1988, 8).

Literatura pentru copii și tineret are o structură variată și bogată. Aceasta înglobează un număr impresionant de opere, care au fost scrise pentru copii și tineri sau au fost anexate acestui domeniu, datorită conținutului atractiv, a valorii artistice și educative. În spațiul cultural românesc și sârbesc, la confluența cărora a evoluat literatura română din Voivodina, concepțiile teoreticienilor asupra literaturii pentru copii și tineret au avut același caracter eterogen ca în literatura universală.

În ceea ce ne privește, literatura română pentru copii și tineret este parte componentă a literaturii scrisă în limba română în Voivodina, Republica Serbia. Noțiunea de literatură pentru copii și tineret se utilizează în două accepțiuni:

- Literatura pentru copii și tineret ca disciplină de studiu, prezentă în planurile instituțiilor de învățământ, care pregătesc educatori, învățători, profesori pentru învățământul cu predare în limba română și
- Literatura pentru copii și tineret ca totalitate a operelor literare care sunt accesibile copiilor și tinerilor, indiferent dacă au fost scrise sau nu pentru ei. Ea este un domeniu al creației și se apreciază în baza criteriilor estetice.

Patrimoniul literaturii române pentru copii și tineretul școlar, scrisă în Voivodina, este constituit din patruzeci de volume în versuri și proză, care s-au publicat între anii 1970-2015. Sintagma - *literatura română pentru copii și tineretul școlar* - a fost lansată în spațiul nostru cultural (în studii de specialitate și publicații editoriale) de profesoara Ileana Magda¹.

Pentru necesitățile lucrării de față, vom supune atenției un volum de poezii destinat copiilor, de unul din scriitorii noștri care și-a încheiat rostirea. Este vorba de volumul *Dumbrava mea*, care conține poezii semnate de Mihai Condali.

De cele mai multe ori biografia² unui scriitor nu este o coordonată definitorie pentru opera acestuia. Volumul de poezii amintit este, însă, direct legat de cele două decenii și jumătate de colaborare a poetului la revista „Bucuria Copiilor”.

Apreciat de criticii literari ca *poet talentat* (AGACHE, 2005, 167), Mihai Condali și-a construit, printre ecouri tradiționaliste, traiectoria lirică a scurtei sale vieți, într-o „manieră inconfundabilă prin fluidul interior armonios și ocrotitor al versului” (LĂZĂREANU, 2004, 14).

Cartea *Dumbrava mea - poezii pentru copii* a văzut lumina tiparului la Editura *Libertatea*, în anul 1987, la un deceniu de la trecerea poetului în neființă. Volumul cuprinde o selecție din

¹ Dr. Ileana MAGDA, conferențiar universitar, s-a născut pe data de 28 mai 1947, la Ecica, comuna Zrenianin). Școala cu opt ani a frecventat-o și a absolvit-o în localitatea natală, iar la cel de-al Doilea Liceu Experimental din Zrenianin a învățat din 1962 și până în 1966. La Facultatea de Filologie a Universității din Belgrad a studiat până în 1970, când și-a susținut examenul de diplomă, la Catedra de limba și literatura română, la prof. dr. Radu Flora. A fost profesor la Școala Normală din Vârșeț, la Academia Pedagogică, Școala Superioară pentru Instruirea Educatorilor și Școala de Înalte Studii de Specialitate pentru Educatori „Mihailo Palov” din Vârșeț. Ileana Magda trăiește la Vârșeț.

² Poet și ziarist, s-a născut pe data de 19 martie 1932 la Iablanca. În satul natal a terminat școala primară. Din anul 1943, a continuat studiile la Liceul român mixt din Vârșeț, pe care după absolvirea clasei a VI-a a cursului inferior l-a abandonat, angajându-se la Casa de Presă și Editură *Libertatea*. Și-a reluat studiile și în anul 1955 a absolvit Școala Normală din același oraș. A fost un timp învățător la Coștei. Din 1961 și până la sfârșitul vieții a fost ziarist la *Libertatea* (la Vârșeț și apoi la Panciova). A publicat poezii pentru copii în revista *Bucuria pionierilor/copiilor* (între anii 1950-1976), al cărei redactor a fost un timp. A mai scris poeme în proză, texte critice, reportaje și traduceri (din limba sârbă și italiană), pe care le-a publicat în „Lumina”, săptămânalul „Libertatea”, „Femeia nouă”, „Calendarul popular” (publicație anuală). A ilustrat și redactat grafic revista „Bucuria copiilor”, cărțile și manualele apărute la Editura „Libertatea” (până în anul 1962) și, ulterior, la Institutul Provincial pentru Editarea Manualelor din Novi Sad. A colaborat și la diferite reviste din țară. Post-mortem, în anul 1987 i-a fost publicată cartea *Dumbrava mea - poezii pentru copii*, la Editura *Libertatea* din Panciova, în selecția lui Simeon Lăzăreanu. În același an, în Colecția revistei „Lumina” a apărut broșura *Cărări*, care conține o selecție din poeziile publicate și un număr de poezii inedite, conținute în manuscrise.

poeziile publicate în revista „Bucuria pionierilor”, respectiv „Bucuria copiilor” și suplimentul acesteia „Ghioceri” (între anii 1950-1970), precum și poezii care provin din manuscrisele autorului. Versurile celor 34 de poezii, care cresc cu ajutorul modelelor îndrăgite (Coșbuc, Topârceanu), „reconstituie geografia imaginară a universului copilăriei, o lume de basm, în care grijile sunt zăvorâte, iar minunile și năzdrăvăniile răsar la tot pasul.” (JUICĂ, 2012, 114). Poetul ocolește cu grijă vitregiile lumii reale, ferindu-se totuși de falsitate, având tot timpul în gând copiii, care trec ca o văpaie printre încrângături de tot felul.

Nenumărate posibilități de a cutreiera cărările copilăriei zac în *Dumbrava mea*. Pornind de la frumusețile naturii la jocuri și jucării, de la grijile școlarului la farmecul poveștilor, fără a uita plantele și animale, cititorul poate duce cu sine și visul și realitatea. Deci poeziile acestei cărți pot fi încadrate în mai multe categorii, dar, privite în ansamblu, revin aceluiași stăpân COPILUL. Ilustrațiile care aparțin și ele poetului, chiar dacă nu sunt colorate, au menirea de a amplifica dimensiunea mesajului artistic.

În poezia care a dat nume cărții, poetul, prin intermediul întrebărilor, se adresează în mod direct copiilor, provocându-i la dialog, cu intenția vădită de a-și defini crezul artistic. Absorbit de lumea de basm a dumbrăvii, în care s-au adăpostit nu doar frumusețile divine ale naturii ci și frumusețile omenirii, basmele, înțelepciunea bătrânilor, ori grija mamei, poetul nu uită să dăruiască partenerilor de dialog o mulțime de minunății: *vreo trei goruni, doi melci, un cuc, un iepuraș, Un colț de noapte și ninsori ...* E un gest nobil de a-i proteja, de a-i feri de greul și urâtul realității: *Căci drumul e glod și greu/ Abia de-l răzbătusem eu ... Și spinii-s tari ca niște cuie/ Hărtoape-s și prăpăstii mari/ Vai, ochi pîndesc printre stejari ...* (p. 6).

Imaginea *dumbrăvii* poetului, în care ... *tot copacul este/ Un vers bizar și o poveste*, impresionează prin realizarea artistică deosebită, prin mulțimea figurilor de stil care sprijină demersul poetic.

Personificarea peisajului natal, însuflețirea elementelor componente ale acestuia, umanizarea animalelor, păsărilor și a plantelor sugerează conexiunea dintre lumea materială și cea spirituală. În *dumbrava* sa, poetul visează, râde, dobândește curaj, aspiră spre o lume în care triumfă binele.

Un șir de poezii din volumul în discuție exprimă cu ușurință corespondența sentiment natură, ceea ce le așează în rândul pastelurilor, mai precis a poeziei anotimpurilor. Observăm că atenția poetului se îndreaptă spre descrierea anotimpurilor toamna și iarna, surprinse în peisajul familiar al *satului de la codru*.

În poezia *A venit toamna-n pădure* poetul nu este preocupat de prezentarea imaginii picturale a anotimpului, ci se concentrează spre antropomorfizarea lumii plantelor și a animalelor din pădure, speriate de venirea toamnei. *Lumea codrului deodată* devine o lume omenească preocupată de probleme existențiale. Personificarea este procedeul predilect al poetului. Astfel, *Frunzele șoptesc, șoptesc, Feriga s-a-ncovoiat, O salcie se-nconvoaie, Iar un brusture suspină, Iepurașul îngrozit / De-o vulpe e urmărit ...* (p. 12). În contrast cu starea de panică a vietăților este nepăsarea vântului, care de fapt a și spulberat *tăcerea codrului: Numai vîntu-n urma lor/ Fluieră nepăsător ...* (p. 14).

În finalul poeziei, printr-un catren separat de restul textului, poetul revine asupra atmosferei autumnale, care răspândește tristețea pământească: *Este frig și s-a-nserat/ Vîntul a mai încetat,/ Monoton porni o ploaie,/ Toamna calcă prin noroaie.//* (p. 15).

Versurile sprintare cu rimă împerecheată, prezența unor propoziții interogative și exclamative, dialogul dintre „personaje” sunt mijloace prin care poetul își deschide calea spre publicul ales.

Valorificând tradiția coșbuciană și apelând la o formulă melodică cuprinsă în patru catrene, poezia *Seară de toamnă* sugerează o imagine idilică menită eternității.

După primele versuri, vigoarea pastelului începe să se domolească și este completată cu imaginea mamei care își alintă copilul lângă vatra în care *focul pîlpîie domol*. Dar, în fond, seara de toamnă înseamnă trecerea spre mirajul nopții, sfârșitul zilei și începutul viselor, limitele realului și

imaginarului se înfrățesc. Pe lângă vatra străbună se mai adăpostesc și eroi din basme, dar și personajul mitologic Moș Ene.

În poezia amintită, poetul nu se mulțumește doar cu zugrăvirea realității, ci se așează în mijlocul ei, lângă mama, lângă vatră, devenind parte componentă a acesteia. Această transpunere în zona crepusculară trădează un spirit mișcător, care concentrază în el nostalgia satului și a copilăriei. Iată că, poezia care în aparență este dedicată copiilor, fiind și accesibilă acestora, nu lasă indiferent nici pe adultul care o întâlnește.

Printr-o trecere firească, și la fel de melodioasă, de la rima împerecheată la cea încrucișată, poetul dedică anotimpului iarna un număr însemnat de versuri, care sunt inspirate tot din peisajul autohton. Poezii ca: *În munți*, *Cum ninge de bogat*, *Seară de iarnă* prezintă frumusețea blajină a satului, care se lasă stăpânit de anotimpul albului suprem: *Fulgii sunt ca nicodată/ albi, curați și jucăuși/ Azi în strada mea de vată/ pomii-au îmbrăcat mănuși* (*Seară de iarnă* - p. 16). Nici vorbă de vreo umbră tulburătoare, se aud doar clopotele bisericii, desigur în semn de existență a Paradisului.

Dar ce-ar însemna toate acestea fără prezența puiului de om?

O supradoză de iubire din partea poetului față de copil face ca firea locului să se schimbe într-o clipită: *Liniștea din jur deodată/ Ca un fum se risipește;/ A venit din munți o ceată/ Care râde ștregărește* (*În munți* - p. 19).

Însă grija poetului nu este de a prezenta doar minunatul decor instalat de acest anotimp, pe care de data aceasta îl observă și în mediul citadin, ca pe un *decor de iarnă ireal* (*În noaptea asta* p. 33), ci și de a aduce în discuție momentele deosebite oferite de sărbătorile de iarnă, și anume de Anul Nou. Astfel, între personaje tradiționale, care au fost rebotezate după moda timpului: *Moș Crivăț*, *Moș Gerilă* - eroi din povești și imaginistica specifică celui mai geros anotimp: *fulgi moi de vată, crengi și stele de cleștar ...*, se derulează jocurile copiilor și pregătirile pentru Anul Nou.

Prin ciclul de poezii *În grădină*, versuri selecționate din manuscrisele autorului, se impun o serie de imagini vizuale și olfactive, care relevă o mulțime de informații cu privire la regnul vegetal al grădinii. Talentul autorului se combină cu atenția pe care o acordă felurilor de plante: *urzica, sângele voinicului, mărgăritarele, spânzul și fructe: murele, fraga, zmeura, strugurii, coacăzele...* Acest ciclu poartă același nume ca și volumul de debut (1905) al poetului român Anghel Dumbrăveanu, o carte cu adevărate imnuri închinare florilor, care înlesnesc „aducerile aminte din Edenul copilăriei” (Goia, 2003, 42). Nu sunt lipsite de atenție nici necuvântătoarele. Versuri sprințare, senine și formative, care de multe ori conturează și câte vreo mică povestire: *Dresorul* (p. 47), *Vulpea și racul* (p. 68), *Leul și măgarul* (p. 70) ..., pe lângă faptul că promovează sentimente nobile, oferă și informații despre mediul în care trăiesc aceste viețuitoare.

Printre toate preferințele și dorințele joaca rămâne preocuparea de bază și în cadrul universului creat de Mihai Condali în *Dumbrava mea*. Nici nu se putea altfel, pentru că *joaca*, nu *jocul*, e libertate în sine. Pregătit pentru a intra în rolul de partener, poetul asigură un arsenal de instrumente adecvate: *săni, o păpușică, un urs alb pe patru roate, un ied gălbui de catifea, un avion de hîrtie, un cățel ...*

Dorind să spună că există și o istorie întunecată a copilăriei, poetul face o incursiune în lumea copiilor lipsiți de copilărie. Este vorba de povestea în versuri *Florin și Florica* (*Prelucrare și versificare după Frații Grimm*), care a fost mai întâi publicată în cinci fragmente consecutive, în revista „Bucuria copiilor” (numerele 2, 3, 4, 5 și 6) din anul 1956.

Prin versuri scrise într-un limbaj accesibil vârstei copiilor, autorul transpune filonul narativ al poveștii *Hansel și Gretel* în realitate românească, numindu-și eroii Florin și Florica. Citind povestea, copiii fac cunoștință cu frații orfani de mamă, care au fost umiliți și chinuți de mama vitregă, culminând cu hotărârea de a-i prăpădi. Derularea palpitantă a întâmplărilor sporește fondul emotiv și captează atenția cititorilor. În urma numeroaselor peripeții, nedreptatea este învinsă, iar finalul poveștii aduce, ca de obicei, victoria binelui. Florin și Florica scapă cu viață, se întorc la casa părintească, și mai mult, ultimile versuri relevă faptul că cei doi frați au fost răsplătiți, după toate

rele prin care au trecut, cu viață lungă și fericită: *Dar zilele au prins să se înșire/ mărgelile cu sclipiri de fericire/ pe mătasea unui trai tihnit/ Așa ani mulți în codru au trăit//* (Florin și Florica p. 74)

Călătoria misterioasă prin *Dumbrava mea* se încheie cu un *Cîntec pentru somn*, ilustrat cu două imagini semnificative: camera în care dorm părinții și camera în care dorm copiii, vegheați de razele Lunii. Spiritele jucăușe se potolesc la îndemnul versului molcom care se scaldă în albia tradiționalelor cântece de leagăn.

Poetul apelează la elemente și personaje de basm, care s-au statornicit și ele în satul *uitat pe vale*, pentru a îndemna copiii să pășească pragul viselor: *Dormi cuminte. Somnul lin/ ca un vis și-a pleacă geana./ În miresme de băgrin/ înflorit și Cosînzeana,/ doarme acum cu fața-n sus/ ...* Efectul benefic rămâne cel cunoscut: *Dormi, copile, dormi să crești.//* (p. 98).

Fără pretenția epuizării tuturor nuanțelor lirice care populează acest traseu artistic, construit de poet și editor, ne exprimăm convingerea că volumul de poezii *Dumbrava mea* rămâne o contribuție importantă la îmbogățirea patrimoniului literaturii pentru copii și tineret scrisă în limba română în Serbia.

În același context amintim și faptul că versurile acestui volum, luminate de spiritul modelelor din literatura națională și încărcate de specificul locului în care au apărut, relevă, încă odată, ineditul creației literare românești veșnică în acest colț de lume.

Bibliografie:

AGACHE, Catinca (2005). *Literatura română în țările vecine 1945-2000*. Iași: Princeps Edit.

CÂNDROVEANU, Hristu (1988). *Literatura română pentru copii*. București: Editura Albatros.

CONDALI, Mihai (1987). *Dumbrava mea*. Panciova: Editura Libertatea.

GOIA, Vistian (2003). *Literatura pentru copii și tineret (pentru institutori, învățători și educatoare)*. Cluj-Napoca: Editura Dacia.

JUICĂ, Brândușa (2012). *Literatura română din Voivodina (1945-1989) - La confluența a două culturi*. Zrenianin: Editura ICRV.

JUICĂ, Brândușa, MAGDA, Ileana (2014). *Vântul seamănă cuvântul- Antologie de literatură română pentru copii și tineretul școlar, scrisă în Voivodina, Republica Serbia*. Zrenianin: Editura ICRV.

LĂZĂREANU, Veronica (2004). *Dumbrava însorită*. Panciova: Editura Libertatea.

RAȚIU, Iuliu (2003). *O istorie a literaturii pentru copii și adolescenți*. București: Editura Biblioteca Bucureștilor.

